

Automatyzacja gminnych bibliotek publicznych

dr Władysław Marek Kolasa
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Pedagogiczny

Skrócony opis przedmiotu

Zajęcia są realizowane w formie ćwiczeń laboratoryjnych (na studiach stacjonarnych w wymiarze 55 godzin, na studiach niestacjonarnych – 20 godzin). Przedmiot należy do grupy przedmiotów specjalizacyjnych, jest realizowany przez studentów w trakcie I roku. Wszystkie zajęcia realizowane są w pracowni komputerowej wyposażonej w niezbędne oprogramowanie z szybkim dostępem do internetu. Celem zajęć jest zapoznanie słuchaczy z teoretycznymi i praktycznymi aspektami funkcjonowania zautomatyzowanych systemów bibliotecznych w środowisku małej biblioteki oraz nowoczesnego warsztatu informacyjnego (baz danych i bibliotek cyfrowych). Program akcentuje zagadnienia praktyczne, zaś główny nacisk został położony na realizację podstawowych procesów bibliotecznych w środowisku zautomatyzowanych (komputerowym). W części dotyczącej systemów zautomatyzowanych, słuchacz zapoznaje się ze specyfiką poszczególnych modułów systemu bibliotecznego, metodyką pracy oraz unormowaniami w tym zakresie. W części dotyczącej baz danych i bibliotek cyfrowych ćwiczenia zmierzają do krytycznego zapoznania słuchaczy z bieżącą ofertą adresowaną do bibliotek publicznych i szkolnych oraz mechanizmami używanymi w tych usługach. Główny trzon treści przedmiotowych dotyczących systemów realizowany jest równolegle na czterech programach bibliotecznych używanych w bibliotekach publicznych: LIBRA 2000, PARTON 3, SOWA 2, MAK PLUS. Program jest tak skonstruowany, aby wyposażyć studentów w wiedzę i umiejętności niezbędne do podjęcia pracy w bibliotece publicznej lub szkolnej; w szczególności do pracy na stanowiskach: gromadzenia, opracowania, udostępniania, sprawozdawczości oraz przygotuje do prowadzenia lekcji przysposobienia czytelniczego w tym zakresie. Realizowane treści wymagają od słuchacza znajomości podstawowych procesów bibliotecznych ujętych w podstawowym kursie studiów (bibliotekarstwo) oraz znajomości metodyki bibliograficznej w zakresie ISBD, standardów opisu dokumentów MARC, metod analizy dokumentów i umiejętności tematowania (UKD, JHP BN).

Forma zajęć

Przedmiot realizowany jest w formie ćwiczeń laboratoryjnych: na studiach stacjonarnych w wymiarze 55 godzin, na studiach niestacjonarnych – 20 godzin.

Pełny opis przedmiotu

Treści realizowane w ramach przedmiotu obejmują trzy grupy zagadnień: 1. Wprowadzenie do problematyki systemów zautomatyzowanych (rynek, standardy, benchmarking, metodologie wdrożeń); 2. Zapoznanie słuchaczy ze specyfiką poszczególnych modułów systemu bibliotecznego (funkcje, udogodnienia, metody); 3. Zapoznanie słuchaczy z elektronicznymi źródłami informacji niezbędnymi w pracy biblioteki publicznej. Zagadnienia te wpisują się w obszar „funkcjonalny dostęp do zasobów bibliecznych” wyspecyfikowany w „Menu 8” oraz – jak dowodzą badania ankietowe – są pożądane z punktu widzenia bibliotekarzy.

Tematyka zajęć

1. *Wprowadzenie do problematyki systemów zautomatyzowanych.*

Studenci poznają ofertę systemów bibliecznych adresowanych do bibliotek publicznych oraz uczą się krytycznych metod ich oceny. Na ocenę składa się analiza pięciu grup kryteriów: 1. Koszty; 2. Kryteria logistyczne; 3. Możliwości; 4. Ergonomia; 5. Kryteria subiektywne. Słuchacze poznają metodologię konstruowania tabel oceny i sposoby zdobywania wiedzy na ten temat (zapytania do producentów oraz prosty benchmarking).

2. *Moduł wyszukiwawczy i OPAC WWW systemu bibliotecznego.*

Moduł wyszukiwawczy jest podstawowym interfejsem komunikacji zarówno dla bibliotekarza jak i czytelnika (w tym ostatnim przypadku określa się go OPAC). Na ćwiczeniach studenci sprawdzają jak system zaspokaja potencjalne potrzeby wyszukiwawcze: od przeglądania prostego struktury drzewiastej (browse), poprzez wyszukiwanie złożone (serach) rozbudowane o opcje maskowania i łączenia fraz gramatyką Boole'a; a także kwerendy bardziej złożone – możliwe do zastosowania w ramach strategii wyszukiwawczej. Szczególny nacisk położono na wyeksponowanie złożoności wyszukiwania wg kryteriów rzeczowych, które wymagają większej wiedzy wstępnej (znajomości sztucznego jiw [JHP BN, UKD]) i w ślad za tym głębszej analizy. Efekty ćwiczeń studenci zapisują w formie zestawień (uprzednio meliorowanych i filtrowanych). Znaczna część prezentowanych tu zagadnień może po odpowiednim skróceniu stać się podstawą przygotowania lekcji bibliecznej nt. „techniki korzystania z katalogu biblioteki” w dowolnej małej placówce publicznej lub szkolnej adresowanej do młodzieży lub dorosłych.

3. *Moduł transakcyjny. Czynności sprawozdawcze i statystyka.*

Moduł transakcyjny odpowiada za funkcje realizowane w wypożyczalni i czytelnicy. Studenci poznają metody zapisu czytelników, wypożyczeń, zwrotów, prolongaty, zamówień, rezerwacji oraz wysyłki upomnień tradycyjnych i elektronicznych. W module tym kluczowe znaczenie ze względów praktycznych ma zastosowanie kodów kreskowych (lub technik podobnych) do usprawniania procesu i jego bezbłędnej realizacji; studenci zapoznają dodatkowo się z informacjami na temat ich zastosowania (oferty, specyfikacje, koszty eksploatacji). Drugi z modułów ułatwia prowadzenie bieżącej lub okresowej sprawozdawczości: dopracowane systemy oferują w tym zakresie nie tylko generowanie dowolnych zestawień tabelarycznych i wykresów (dot. udostępniania i gromadzenia), ale również pełnej edycji dziennika biblioteki. Prócz poznania powyższych funkcjonalności studenci mają za zadanie dokonać

kalkulacji pracochłonności poszczególnych czynności w celu opracowania normatywów dla różnych obciążeń dziennych.

4. *Moduł katalogowy. Metodyka katalogowania – cz. 1.*

Moduł katalogowy należy do najbardziej rozbudowanych i wymaga od operatora największych kompetencji. Analiza modułu odpowiada na trzy zasadnicze pytania:

1. Przynosi wiedzę na temat obsługi bibliotecznych standardów (szczególnie formatów opisu), a w ślad za tym pozwala ocenić możliwości programu do współpracy z innymi systemami (w tym bankami danych); 2. Określa zdolność programu do poprawnej obsługi i interpretacji danych (dotyczy to w szczególności mechanizmów khw); 3. Pozwala poznać potencjalną zdolność systemu do obsługi procedur wymiany danych. Kluczową umiejętnością dla katalogującego jest sprawne opanowanie pozyskiwania rekordów z importu on-line (z użyciem klienta z39.50). Studenci dokładnie poznają techniki kopiowania rekordów bibliograficznych z podstawowych źródeł (Biblioteka Narodowa, Library of Congress) i koncentrują się na ich niezbędnej modyfikacji oraz oceniają przydatność ww. źródeł.

5-6. *Moduł katalogowy. Metodyka katalogowania – cz. 2.*

Studenci poznają 4 główne metody tworzenia nowych rekordów oraz kolejne kroki metodycznego postępowania: 1. Dopisywanie danych inwentarzowych do pozycji istniejących; 2. Kopiowanie z wykorzystaniem banków on-line (z39.50) i danych plikowych MARC; 3. Kopiowanie rekordów „podobnych”, wymagających modyfikacji (z bazy i banków); 4. Manualnego tworzenia opisów, których brak w źródłach zewnętrznych. Główna uwaga skoncentrowana jest na opracowaniu wydawnictw zwartych i opracowaniu rekordów autorytatywnych (katalogowanie innych rodzajów dokumentów ograniczone zostało do prezentacji wykładowcy). Prócz ćwiczeń w zakresie katalogowania studenci szacują pracochłonność każdej z 4 metod katalogowania i obliczają czas potrzebny na pełną retrokonwersję zbiorów hipotetycznych księgozbiorów (przy założeniu, że kopiowanie dostarcza 80% rekordów; modyfikacja – 15%; a praca manualna – 5%).

7. *Moduł gromadzenia. Wymiana danych.*

W module gromadzenia studenci poznają metody uzupełniania, edycji i wydruku inwentarza. Większość współczesnych systemów dostarcza danych do modułu gromadzenia już na wcześniejszych etapach (np. przy katalogowaniu), stąd na tym etapie niezbędna jest jedynie ich edycja, ew. korekty, znakowanie (kody kreskowe) i okresowe wydruki. Wśród innych dostępnych tu opcji studenci poznają moduł akcesji czasopism oraz moduł skontrum. Ćwiczenia z ostatniej funkcji dają okazję zapoznania się dokumentacją oraz do przeprowadzenia szacunków i obliczeń czasu niezbędnego do przeprowadzenia skontrum w hipotetycznej bibliotece. Ćwiczenia uzupełniono o wybrane opcje z modułu administracyjnego (wymiana danych, archiwizacja, przydział uprawnień).

8. *Metodyka tworzenia bibliografii regionalnej.*

Biblioteki publiczne są zwykle statutowo zobowiązane do prowadzenia bazy regionalnej. Z problematyką tą wiąże się szereg szczegółowych zagadnień (głównie metodyka opisu, klasyfikacji i selekcji) oraz kluczowy w punktu widzenia współpracy – standard regionalny (zwykle utrwalony w tradycji bibliografii wojewódzkiej). Studenci poznają ww. problemy oraz ćwiczą katalogowanie obiektów innych wydawnictwa zwarte (głównie artykuły i rozprawy) zgodnie z wymaganiami stosowanymi lokalnie: odpowiednio zmodyfikowany standard MARC21; odpowiedni schemat klasyfikacji uogólniającej; oraz poznają zasady

tworzenia adnotacji i dodawania recenzji.

9. *Bibliograficzne bazy danych w bibliotece publicznej.*

W bloku przedstawione są wyselekcjonowane bazy danych przydatne w praktyce małej biblioteki publicznej. Studenci zapoznają się z bazami przydatnymi w realizacji procesu dydaktycznego (szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum) oraz wybrane bazy zagraniczne z pakietu Ebsco (Public Libraries).

10. *Biblioteki cyfrowe w praktyce biblioteki publicznej.*

Moduł zawiera wybrany materiał zogniskowany wokół użytkowania zasobów cyfrowych przydatnych w praktyce biblioteki publicznej. Słuchacze zapoznają się z serwisem polskim (FBC), europejskim (Europeana) i o zasięgu światowym (OAISTER/Worldcat).

Specyfika systemów bibliotecznych wymaga z jednej strony znajomości pragmatyki zawodowej, z drugiej zaś możliwości i ograniczeń stwarzanych przez używany system biblioteczny. W ramach ćwiczeń problemy i potrzeby praktyki będą prezentowane przez prowadzącego, zaś ich dróg ich rozwiązywanie studenci będą szukać indywidualnie w ramach opcji oferowanych przez system. Zajęcia w dużej mierze mają formę metodycznego kursu który prowadzi do pełnego zapoznania się z funkcjami i udogodnieniami oferowanymi przez systemy biblioteczne.

Oczekiwane efekty uczenia się

Osiągnięta wiedza:

- student zna kryteria jakie winien spełniać system biblioteczny użytkowany w bibliotece publicznej. Poznane kryteria: 1. Koszty (cena skalkulowana zgodnie z liczbą klientów, usług, opcji); 2. Kryteria logistyczne (liczba instalacji, dostępność kursów, serwis); 3. Możliwości (obsługa norm, standardów, liczba dostępnych funkcji); 4. Ergonomia (dostosowanie programu do czynności wykonywanych w praktyce); 5. Kryteria subiektywne (estetyka, doświadczenia, przyzwyczajenia do pewnych utrwalonych sposobów postępowania),
- słuchacz zna główne metody wyszukiwawcze i ich specyfikę, terminologię w tym zakresie, różnice pomiędzy wyszukiwaniem wg kryteriów formalnych i rzeczowych,
- studenci znają metody zapisu czytelników, wypożyczeń, zwrotów, prolongaty, zamówień, rezerwacji oraz wysyłki upomnień tradycyjnych i elektronicznych. Potrafi docenić rolę kodów kreskowych lub innych mechanizmów identyfikujących. Zna wskaźniki wykorzystywane w działalności sprawozdawczej,
- student utrwala wiedzę: 1. Na temat obsługi bibliotecznych standardów (szczególnie formatów opisu), a w ślad za tym potrafi ocenić możliwości programu do współpracy z innymi systemami (w tym bankami danych); 2. Zdolności programu do poprawnej obsługi i interpretacji danych (dotyczy to w szczególności mechanizmów khw); 3. Poznaje potencjalną zdolność systemu do obsługi procedur wymiany danych. Słuchacz zna techniki pozyskiwania rekordów oraz główne ich źródła (szczególnie dane Biblioteki Narodowej i Library of Congress). Zna różnice w opisie (ISBN, AACR) występujące w poszczególnych bankach opisów,

- słuchacz zna „algorytm katalogowania” – tj. 4 metody tworzenia rekordów: 1. Dopisywanie danych do pozycji istniejących; 2. Kopiowanie on-line (z39.50) i danych plikowych MARC; 3. Kopiowanie rekordów wymagających modyfikacji (z bazy i banków); 4. Manualnego tworzenia opisów, których brak w źródłach zewnętrznych,
- zna czynności niezbędne do obsługi danych na etapie gromadzenia i ewidencji finansowo-księgowej,
- studenci poznaje specyfikę regionalnych baz bibliograficznych oraz zaznajamia się z wymaganiami stosowanymi lokalnie: odpowiednio zmodyfikowany MARC21; odpowiedni schemat klasyfikacji uogólniającej; oraz poznają zasady tworzenia adnotacji i dodawania recenzji,
- studenci zapoznają się z polskimi bazami danych przydatnymi w realizacji procesu dydaktycznego (szkoła podstawowa) oraz wybranymi bazami zagranicznymi z pakietu Ebsco (Public Libraries). Poznają czołowe repozytoria cyfrowe o zasięgu krajowym, europejskim, światowym.

Opanowane **umiejętności:**

- słuchacz potrafi kierować zapytania ofertowe oraz potrafi dokonać metodycznej oceny i benchmarkingu systemu bibliotecznego. Potrafi konstruować tabele oceny systemów,
- potrafi samodzielnie przygotować lekcje biblioteczne nt. „techniki korzystania z katalogu biblioteki” adresowanej do czytelników małej placówki publicznej lub szkolnej. Potrafi sprawnie operować terminologią fachową z zakresu języków informacyjno-wyszukiwawczych. Umie przygotować profesjonalne zestawienie bibliograficzne na dowolny temat i potrafi je udostępnić w sieci internet,
- student potrafi sprawnie wykonywać wszystkie czynności realizowane w dziale udostępniania (transakcje, sprawozdawczość). Student umie dokonać kalkulacji pracochłonności poszczególnych czynności w celu opracowania normatywów dla różnych obciążeń dziennych,
- student potrafi ocenić system pod względem stopnia obsługi standardów opisu (MARC); zdolności poprawnej obsługi danych (kartoteki haseł wzorcowych). Umie sprawnie kopiować i modyfikować rekordy pozyskane ze źródeł zewnętrznych; docenić przydatność źródeł z39.50 w praktyce bibliotecznej,
- słuchacz potrafi stosować w praktyce „algorytm katalogowania”. Potrafi sprawnie katalogować wydawnictwa zwarte. Umie obliczyć czas potrzebny na pełną retrokonwersję zbiorów hipotetycznych księgozbiorów,
- potrafi wykonywać wszystkie czynności z działu gromadzenia (elektroniczny inwentarz, akcesja, skontrum),
- student potrafi stosować zasady niezbędne do tworzenia bibliografii regionalnej, potrafi nadto katalogować obiekty inne niż wydawnictwa zwarte (artykuły i rozprawy) oraz redagować adnotacji,
- słuchacz potrafi poprawnie zidentyfikować potrzeby informacyjne (głównie edukacyjne) i dobrać odpowiednie bazy danych i repozytoria cyfrowe. Potrafi sprawnie posługiwać mechanizmami wyszukiwawczymi i funkcjami dodatkowymi dostępnymi w ww. serwisach.

Metody i kryteria oceniania

Zaliczenie: test, aktywne uczestnictwo w zajęciach; bieżące wykonywanie ćwiczeń; znajomość literatury.

Sposób zaliczenia

Zaliczenie z ćwiczeń.

Literatura

1. Kolasa W., Rogoż M., *Polskie programy biblioteczne dla małych i średnich bibliotek publicznych: raport 2002*. [W:] *Komputeryzacja i informacja elektroniczna w bibliotekach publicznych*, red. E. Górską. Warszawa, 2003, s. 39-78.
2. Kolasa W., *Polskie systemy biblioteczne dla małych i średnich bibliotek: suplement 2004*. [W:] *Automatyzacja bibliotek publicznych*, red. E. Górską. Warszawa: SBP, 2005, s. 93–110.
3. Bogacz M., *Vademecum skomputeryzowanego nauczyciela bibliotekarza*. Kolasa W.M., *Systemy dla bibliotek szkolnych i kryteria ich oceny*. Warszawa: Agencja „Sukurs”, 2005.
4. Kolasa W.M., Król M., *Systemy dla bibliotek publicznych i kryteria ich ewaluacji: raport 2006/2007*. [W:] *Praktyczne aspekty automatyzacji bibliotek publicznych*. Warszawa: SBP, 2007, s. 93-115.
5. Kolasa W.M., *Biblioteki cyfrowe : wstęp do problematyki*. [W:] *Nowe technologie w bibliotekach publicznych*. Warszawa: SBP, 2009, s. 183-196.
6. *Libra 2000 : podręcznik użytkownika*. Gdynia 2007.
7. *Patron 3 : podręcznik użytkownika*. Gdynia 2007.
8. *Sowa 2 SQL – materiały szkoleniowe*. Poznań 2009.
9. Nahotko M., *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym*. Warszawa, 2010.